
Rad sa znanstvenoga skupa
UDK 050 Kaj : 7.07/7.034 (091) (497.5)
Primljeno 2009-02-16

POVIJESNOUMJETNIČKE TEME U ČASOPISU KAJ

Nela Tarbuk, Zagreb

Sažetak

Časopis KAJ - u četrdeset godina izlaženja - objavljenim je priložima s područja kulture i umjetnosti ostvario kapitalni fond članaka kojih je sadržaj nezaobilazan dio svakog daljnjeg istraživanja i propitivanja spomenute građe.

Unutar širokog dijapazona tema i tematskih cjelina interes ovog izlaganja usmjeren je prema području povijesti umjetnosti, s osvrtom na onaj njen segment koji se u užem smislu bavi spomeničkom baštinom.

Težinom i značenjem izdvaja se korpus povijesnoumjetničke baštine Zagreba. Pod naslovom Umjetničke znamenitosti Zagreba objelodanjen je u nizu tematskih brojeva "Kaja" kompletno posvećenih spomenutoj temi.

Obilježavanju devetstote godišnjice zagrebačke (nad) biskupije, npr., osim zasebnoga sveska, časopis se pridružio tiskanjem novoga niza izuzetno zanimljivih članaka sa zagrebačkom tematikom, koje je sukcesivno objavljivao tijekom cijele slavljeničke zagrebačke biskupske godine.

Drugi ne manje značajan segment koji je časopis uspješno ostvario tiče se serijala pod naslovom Po dragome kraju u kojem je prezentirana povijesnoumjetnička građa niza lokaliteta s područja kontinentalne Hrvatske. Moglo bi se govoriti o osobitim malim monografijama topografskog karaktera, koje s vremenom, sve više dobivaju na vrijednosti.

Kompleks pavlinske baštine golemi je opus izuzetnih umjetničkih ostvarenja redovnika pavlina objavljenih u nizu članaka i tematskih brojeva koje je "Kaj" godinama objavljivao, a vrhunac dosiže u lepglavskom projektu. Lepoglava koja je bila glavni centar i kulturno žarište pavlina, predstavljena je arhitektonskom ostavštinom, slikarskim i kiparskim artefaktima, čime su pokrivena tri temeljne povijesnoumjetničke discipline. "Kaj" je prvi časopis koji je objavio pavlinsku spomeničku baštinu na visokoj znanstvenoj razini angažiravši stručnjake, eksperte za pojedina navedena područja. Time je postao nezaobilazna karika u proučavanju spomenute građe.

Plejada autora koji su u četiri desetljeća "Kaja" aktivno sudjelovali svojim priložima, pripadaju samom vrhu hrvatske povijesti umjetnosti i kulture, a u mnogim slučajevima njihova su istraživanja donijela prvorazredna otkrića i uspostavila gotovo novu povijest nekih od segmenata ove discipline.

Time je časopis "Kaj" svojom širinom interesa i pristupa povijesnoumjetničkim i kulturološkim problemima jedan od najrespektabilnijih časopisa, što potvrđuje i njegova službena klasifikacija.

Ključne riječi: hrvatska povijest umjetnosti, spomenička baština, pavlinski red, Zagreb, zagrebačka biskupija, kontinentalna Hrvatska

U svojih četrdeset godina postojanja i izlazenja, časopis KAJ objavljenim je priložima s područja kulture i umjetnosti kontinentalne Hrvatske ostvario kapitalni fond članaka kojih je sadržaj nezaobilazan dio svakog daljnjeg istraživanja i propitivanja spomenute građe.

Već od prvih brojeva javljaju se članci u kojima se prate zbivanja na polju suvremene umjetnosti, s kritičkim osvrtima značajnih izložaba, profila umjetnika ili prikaza naivne umjetnosti, proizišlih iz pera poznatih likovnih kritičara i publicista, Jurja Baldanija, Josipa Depola, Vladimira Malekovića, Ernesta Fišera, Dubravka Horvatića, Mladenke Šolman, Vladimira Crnkovića itd. Likovna djelatnost vezana uz kazališnu umjetnost, između ostalog, objelodanjena je u prikazu scenografskih dostignuća Ljube Babića, autorice Blanke Batušić, kao i osvrtu Vladimira Malekovića na zastor Krste Hegedušića u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu. Niz članaka posvećeno je znanim hrvatskim slikarima i kiparima novijeg razdoblja o kojima su pisali Miroslav Krleža, Geno Senečić, Tomislav Hruškovec, Zdenko Tonković i Snježana Pintarić. O gotičkoj i baroknoj sakralnoj umjetničkoj baštini kontinentalne Hrvatske pisali su Dijana Vukičević Samaržija, Zorislav Horvat, Anđela Horvat, Doris Baričević, Đurđica Cvitanović, Marija Mirković i Vladimir Marković, kojima se pridružuju Ivo Maroević, Branko Lučić i Drago Miletić s tekstovima o graditeljskoj baštini i zaštiti spomenika, te Sena Sekulić Gvozdanović, Zdenko Balog, Ivan Srša, Andrej Žmegač i Krešimir Regan s priložima srodne tematike. Osobitu pažnju zaslužuju članci kulturološke koncepcije čiji je sadržaj uvijek dragocjen jer proširuje i produbljuje osnovna saznanja o nekoj temi. Među autorima koji su na taj način pristupali određenoj temi istaknut ćemo Olgu Maruševski i Ladislava Šabana, a dodali bismo i neke autore koji su pisali o plemstvu u hrvatskoj povijesti i kulturi, a to su Ante Sekulić, Marina Krpan, Joža Skok, Mijo Korade, Srećko Ljubljanić i Pavao Maček. Treba spomenuti i prikaze o pojedinim dvorcima i parkovnoj umjetnosti u Hrvatskom zagorju, o čemu su uz već navedenog Vladimira Markovića pisali Mladen Obad Šćitaroci i Bojana Bojanić Obad Šćitaroci, Mario Beusan i Ivana Jurčić. Arheološku i stariju povijesnu građu objavljivali su Marcel Gorenc,

Branka Vikić, Mirko Androić, Dragutin Feletar, Milan Kruhek, Josip Adamček, Ivan Kampuš, Dragutin Pavličević, Marko Bedić, Agneza Szabo, Ivanka Brekalo, Ante Milinović, Hrvoje Petrić, Ljerka Perči i Tatjana Puškadija Ribkin, a za objavljivanje artefakata s područja primijenjene umjetnosti zaslužni su Ivan Bach s člankom o zagrebačkom zlataru Franji Lesniku i Vanda Pavelić Weinert s člancima o tekstilnoj ostavštini. U većem broju zastupljene su i etnološke teme o kojima su pisali Marijana Gušić, Marija Žganec, Vitomir Belaj, Iris Biškupić Bašić, Dunja Šarić, Tanja Baran, Marija Novak, Miroslav Dolenc Dravski, Mirko Banek i Damir Kremenčić.

Skupivši samo naslove spomenutih članaka, postajemo svjesni broja i širine tema, što je zasluga duboko promišljene uređivačke politike kojom časopis potvrđuje svoju svestranost. Time je KAJ, ukoliko se izuzmu usko stručni časopisi s pojedinih područja humanističkih znanosti, svojom koncepcijom gotovo jedinstven u Hrvatskoj, jer ne smijemo zaboraviti i njegovu popularnu (publicističku) komponentu kojom je dostupniji široj publici, pa je poslanje toga časopisa još dragocjenije. Na taj način sadržaji vezani uz kulturnu i spomeničku baštinu kontinentalne Hrvatske pronalaze put do različitih društvenih slojeva, čime se na pitak i razumljiv način prezentiraju njene trajne vrijednosti.

Unutar širokog dijapazona navedenih tema i tematskih cjelina interesna sfera ovog izlaganja usmjerena je ipak samo na područje povijesti umjetnosti, i to na onaj segment koji se u užem smislu bavi spomeničkom baštinom.

Težinom i značenjem izdvaja se korpus povijesnoumjetničke baštine Zagreba. Pod naslovom *Umjetničke znamenitosti Zagreba*, objelodanjen je u nizu tematskih brojeva KAJA. Svojim priložima koji su od prvorazrednog značaja za spomeničke vrijednosti Zagreba sudjelovali su eksperti kao što je Anđela Horvat koja razmatra srednjovjekovne ostatke arhitektonsko plastičke dekoracije zagrebačke katedrale i glavni portal Crkve sv. Marka, dok Ana Deanović analizira prošlost zagrebačke katedrale u sadašnjosti. Franjo Buntak predočio je uz poznate činjenice i nova saznanja o Crkvi sv. Marije na Dolcu, a pisao je i o snažnom potresu koji je 1880. pogodio Zagreb. Miroslava Despot podsjetila je svojim prilogom na darove J. J. Strossmayera namijenjenih budućem Muzeju za umjetnosti i obrt u Zagrebu, Vanda Ladović predstavlja nam zagrebačko streljačko društvo, a Nada Premerl osvrće se na društveni život Zagreba, što uključuje plesove s neizostavnim valcerom. Jasna Lay obradila je barokni kompleks Sv. Ksavera u Zagrebu, dok Vice Blekić razmatra slikarstvo i kiparstvo u Crkvi sv. Franje Ksaverskog. Olga Maruševski analizira palaču u Opatičkoj 8, njen postanak i značenje, a drugim prilogom upoznaje nas s publicistikom posvećenom odijevanju, u kontekstu hrvatskog i zagrebačkog okružja. Doris Baričević govori o djelima gradačkog kipara Hansa Ludviga Ackermana, tvorca nekadašnjeg glavnog oltara zagrebačke

katedrale iz 1632. godine, a Alma Orlić o restauriranju kipa Marije s Djetetom sa spomenutog oltara.

Proslavi devetstote obljetnice zagrebačke (nad) biskupije časopis *Kaj* pridružio se tiskanjem zasebnoga sveska (dvobroj 4-5, 1994.) i novog niza izuzetno zanimljivih članaka sa zagrebačkom tematikom, koje je sukcesivno objavljivao tijekom cijele slavljeničke zagrebačke biskupske godine, od kojih ćemo s obzirom na povijesnoumjetnički sadržaj istaknuti priloge Lelje Dobronić *Iz srednjovjekovne prošlosti Zagreba*, Marije Šerčer o *pečatnjacima gradečkih i kaptolskih cehova* te Snježane Pavičić *Crkvene zastave iz Hrvatskog povijesnog muzeja*.

Spomenimo i nekoliko zanimljivih članaka tiskanih u brojevima KAJA u rubrici nazvanoj *Ususret 900. obljetnici grada Zagreba*, primjerice: *Najsajjnija zagrebačka predstava* autora Igora Gostla, *Gradnja zagrebačkog Glavnog kolodvora* Nade Premerl, članci Ivane Jurčić o *zagrebačkim vrtovima* ili tekstovi Tatjane Puškadije Ribkin o *zagrebačkim tiskarama i tiskarima iz osamnaestog stoljeća*.

U okviru povijesnoumjetničkih tema istaknuli bismo i priloge Marine Bregovac Pisk: *Josip Jelačić u grafikama suvremenika* (*Iz grafičke zbirke Hrvatskog povijesnog muzeja*) i *Josipa Kulmer i njena donacija slika Narodnom muzeju*.

Drugi, ne manje značajan, segment koji je časopis uspješno ostvario tiče se serijala pod naslovom *Po dragome kraju* u kojem je prezentirana povijesnoumjetnička građa niza lokaliteta s područja kontinentalne Hrvatske. Spomenimo samo Klanjec, Zabok, Krapinu ili Pregradu. Gotovo bi se moglo govoriti o malim monografijama topografskog karaktera što s vremenom, kako odmiče, dobiva osobito na vrijednosti. Taj korpus je, skoro u cijelosti, obradila Anđela Horvat.

Uz spomenuti serijal izlazili su još neki brojevi KAJA posvećeni pojedinim lokalitetima i gradovima, primjerice Samoboru, Karlovcu, Jastrebarskom itd., gdje su u predstavljanju povijesnoumjetničke građe sudjelovali stručnjaci za pojedina područja kao što su Mirjana Repanić Braun, Đurđica Cvitanović, Doris Baričević, Marija Mirković, Nela Tarbuk.

Kompleks pavlinske baštine golemi je opus izuzetnih umjetničkih ostvarenja redovnika pavlina objavljenih u nizu članaka i tematskih brojeva koje je KAJ godinama objavljivao, samo da spomenemo monografska izdanja *Remete* i *Svetice*, a vrhunac dosiže u lepoglavskom projektu, pogotovu tradicionalnom znanstvenom skupu *Šest stoljeća kulture i umjetnosti u Lepoglavi*, kao i pet *Lepoglavskih zbornika*, zbornika radova s tih skupova (1992. – 1996.) – u organizaciji *Kajkavskoga spravišča*, nakladnika časopisu *Kaj*. Lepoglava koja je bila glavni centar i kulturno žarište pavlina, predstavljena je arhitektonskom ostavštinom, slikarskim i kiparskim artefaktima - čime su pokrivena tri temeljne povijesnoumjetničke discipline. *Kaj* je prvi časopis koji je objavio pavlinsku spomeničku baštinu na visokoj znanstvenoj razini angažiravši stručnjake, eksperte za pojedina područja. Time je

postao nezaobilazna karika u proučavanju spomenute građe.

Graditeljski blok fundiran arhivskim podacima obradio je Ivo Lentić, prezentirajući povijest lepoglavskog samostana i Crkve sv. Marije u baroknom razdoblju. Marija Mirković izložila je slikarski segment s težištem na pavlinu Ivanu Krstitelju Rangeru, jednom od najvećih baroknih slikara kontinentalne Hrvatske, koji je najznačajniji opus ostavio u fresko slikarstvu. Kiparstvo baroknog razdoblja lepoglavskog kompleksa istražila je Doris Baričević, te između ostalog atribuirala ansambl oltara i propovjedaonicu u Crkvi sv. Marije nastalih u osmom desetljeću osamnaestog stoljeća, velikom pavlinskom kiparu Aleksiju Königeru koji je u to doba djelovao u spomenutom samostanu.

Plejada autora koji su u protekla četiri desetljeća *Kaja* aktivno sudjelovali svojim priložima, pripadaju samom vrhu hrvatske povijesti umjetnosti i kulture, a njihova su istraživanja nerijetko donijela prvorazredna otkrića i uspostavila gotovo novu povijest nekih od segmenata ove discipline.

Time je časopis "Kaj" svojom širinom interesa i pristupa povijesnoumjetničkim i kulturološkim problemima jedan od najrespektabilnijih časopisa, što potvrđuje i njegova službena klasifikacija.

HISTORICAL AND ARTISTIC THEMES IN THE KAJ PERIODICAL

By Nela Tarbuk, Zagreb

Summary

In its forty years of existence and publication, the KAJ periodical has realized a capital pool of published contributions in the field of culture and art, the contents of which are an inevitable part of any further research and questioning in respect to the mentioned subject matter.

Within a broad scope of themes and thematic units, the interest of this paper is directed to the history of art area, with an overview of its segment that in a limited sense deals with monument heritage.

The Zagreb historical and art heritage corpus is prominent by its seriousness and significance. Papers on this matter entitled Umjetničke znamenitosti Zagreba (Zagreb artistic places worth seeing) have been published in a whole sequence of thematic KAJ issues and fully directed to the mentioned subject matter.

For instance, during the celebration of the nine-hundredth anniversary of the Zagreb archdiocese, the periodical contributed by publishing a successive sequence of new, exceptionally interesting articles the whole year round, with Zagreb as the subject matter. A

second but not less significant segment successfully realized by the periodical is linked with the serial entitled Po dragome kraju (In the beloved region) where historical and artistic matter is presented from a row of locations in continental Croatia. One might even say that these were small monographs of a topographic character, and this especially gains in value as time goes by.

The Pauline heritage complex is a huge opus of exceptional artistic achievements by Pauline friars published by KAJ in a whole sequence of periodical copies and thematic issues, and the project entitled "Šest stoljeća kulture i umjetnosti u Lepoglavi" (Six centuries of culture and art in Lepoglava). KAJ is the first journal publishing high quality matter on the Pauline memorial heritage by engaging experts for certain areas. It has thereby become an unavoidable link in studying the mentioned subject matter.

The constellation of authors that have taken part actively by writing their contributions for KAJ belong to the top ones in Croatian history of art and culture, and in quite a number of cases their research work provided first class revelations and have established an almost new history for some segments in the discipline.

Thereby, on basis of its broadness of interests and approach to the historical and artistic and culturological issues, the periodical KAJ is one of the most respected journals, and its official classification is proof of it.

Key words: Croatian history of art, monumental heritage, Pauline order, Zagreb, Zagreb diocese, continental Croatia